

Mediation

Informatie voor doorverwijzers

Inhoud

Voor wie is deze brochure bestemd?	2
Wat is mediation?	2
Hoe werkt mediation?	3
Redenen om voor mediation te kiezen	4
Wanneer is mediation niet zinvol?	4
Wat kost mediation?	5
Hoe kunt u uw cliënten doorverwijzen naar een mediator?	6
Praktijkvoorbeelden van mediation	6
Meer informatie en brochures	12
Adressen en internetsites	13

Voor wie is deze brochure bestemd?

Deze brochure is bedoeld voor degene die in zijn werk te maken heeft met cliënten die een conflict hebben en die daar met de andere partij niet zelf uit kunnen komen. De brochure is niet alleen bestemd voor professionele doorverwijzers zoals sociaal raadslieden, maar ook voor professionals die naast hun primaire taak worden geconfronteerd met problemen van cliënten op een ander terrein. Professionals zoals huisartsen, personeelsadviseurs, vertrouwenspersonen, medewerkers van arbodiensten, bureaus voor slachtofferhulp, de Raad voor de Kinderbescherming, een voogdij-instelling, een vakbond, een reïntegratiebureau, een woningbouwcorporatie.

Mogelijk verwijst u in uw werk door naar juridische conflictoplossers zoals de advocatuur of sociaal raadslieden. Er is echter een betrekkelijk nieuw instrument beschikbaar: mediation.

Deze brochure geeft u meer informatie over mediation en de voordelen daarvan ten opzichte van de meer traditionele vormen van conflictoplossing. Na het lezen van deze brochure kunt u uw cliënten informeren over de mogelijkheden van mediation.

Achter in deze brochure staan brochures, adressen en internetsites vermeld waar u meer informatie, onder andere over mediation, kunt vinden. Deze informatie kunt u zelf gebruiken of doorgeven aan uw cliënt.

Wat is mediation?

Voor veel soorten conflicten ligt een mogelijke oplossing in mediation.

Mediation is een methode van conflictbemiddeling met behulp van een onafhankelijke en neutrale derde. Deze neutrale derde, de mediator, begeleidt partijen om vanuit hun werkelijke belangen en in een kort tijdsbestek tot een oplossing te komen van het onderlinge conflict. Uitgangspunt hierbij is dat de oplossing gezamenlijk gedragen en voor ieder van de partijen optimaal dan wel acceptabel is. Mediation geeft de mogelijkheid om, in plaats van een procedure voor de rechter aan te spannen, zelf oplossingen op maat te vinden.

Deelname aan de mediation is vrijwillig maar niet vrijblijvend. Partijen moeten bereid zijn actief mee te werken aan het vinden van een oplossing.

Mediation is mogelijk in elke fase van het conflict. Hoe eerder een mediation

tot stand komt, hoe groter de kans dat de mediation succesvol kan worden afgerond. Soms moet een conflict rijpen alvorens partijen inzien dat een gezamenlijke oplossing mogelijk is. Dat kan zelfs gebeuren als de zaak al bij de rechter is neergelegd. Ook rechters hebben de mogelijkheid partijen gedurende het proces alsnog te verwijzen naar een mediator.

Hoe werkt mediation?

- Tijdens de eerste bijeenkomst met de mediator bespreekt deze de mediation-procedure met partijen. Vervolgens ondertekenen alle partijen een overeenkomst waarin de afspraken zijn vastgelegd die gedurende het proces door alle betrokkenen nageleefd moeten worden.
- Soms is één gesprek al voldoende om tot een oplossing te komen. Maar soms hebben partijen meer gesprekken nodig. Hoeveel gesprekken er uiteindelijk worden gevoerd en over welke periode hangt af van partijen zelf en de aard van het conflict.
- In principe zijn alle partijen bij alle besprekingen aanwezig. De mediator kan soms ook besluiten om ten behoeve van de voortgang partijen voor een afzonderlijk gesprek uit te nodigen.
- Tijdens mediation krijgt een ieder de gelegenheid om alles uit te spreken en uit te praten.
Hierdoor is het mogelijk relaties naar ieders tevredenheid te herstellen, te continueren, danwel te beëindigen.
- De mediator neemt geen eigen standpunt in, maar helpt bij het vinden van een oplossing. Bijvoorbeeld door een scheiding te maken tussen de emotionele en de inhoudelijke aspecten van een conflict. Partijen zelf zoeken naar een oplossing voor het conflict.
- Alles wat tijdens de mediation wordt besproken is vertrouwelijk en mag niet zonder toestemming van beide partijen aan de rechter of aan anderen worden verstrekt.
- Zodra partijen of de mediator aangeven te willen stoppen, wordt de mediation beëindigd en kan alsnog een procedure bij de rechter worden gestart.
- Over het algemeen worden de gemaakte afspraken schriftelijk vastgelegd in een vaststellingsovereenkomst.
- Bij een mediation is het over het algemeen niet nodig dat partijen een juridisch adviseur of advocaat inschakelen. In sommige situaties kan dit wel wenselijk zijn. Dat wordt dan besproken met de mediator.

Redenen om voor mediation te kiezen

In de praktijk is gebleken dat het soort zaak niet bepalend is voor een succesvolle uitkomst van mediation, of het nu gaat om conflicten met kleine of grote ondernemingen, arbeidsgeschillen, familiezaken, echtscheidingen en erfeniskwesties, burenruzies, consumentenzaken of conflicten met de overheid. In al deze gevallen kan mediation tot een acceptabele oplossing leiden. Hieronder volgt een aantal indicaties wanneer mediation succesvol kan zijn.

- Partijen hebben de bereidheid om er samen uit te komen.
- Partijen vinden het belangrijk om de relatie met de andere betrokkenen in stand te houden of niet nog slechter te maken.
- Partijen verwachten dat procederen geen echte oplossing biedt voor het werkelijke conflict.
- Er is eerder sprake van een communicatieprobleem dan van werkelijke belangentegenstellingen.
- Partijen vinden het belangrijk zelf verantwoordelijk te blijven voor de oplossing.
- Partijen zoeken een betere, duurzame oplossing.
- Partijen zoeken een snelle oplossing.
- Partijen zoeken een goedkope manier voor het oplossen van hun conflict.
- Het conflict is nog niet geëscaleerd.
- Partijen wensen om redenen van privacy geen openbare zitting; mediation biedt de mogelijkheid om het conflict vertrouwelijk te behandelen, omdat er een geheimhoudingsplicht is voor alle betrokkenen.

Wanneer is mediation niet zinvol?

Mediation is niet in alle gevallen zinvol of kansrijk. Deze vorm van conflict-oplossing is waarschijnlijk geen goed alternatief als:

- Er geen enkele onderhandelingsruimte te vinden is.
- Het conflict te ver geëscaleerd is.
- Er een openbare uitspraak van de rechter gewenst is.
- Er een (te) grote machtsongelijkheid bestaat.
- Er sprake is van een conflict waarin uitsluitend een rechterlijke uitspraak op juridische gronden een oplossing kan brengen.
- Een van de partijen belang heeft bij vertragingstactiek.

Wat kost mediation?

Mediation of juridische procedure In het algemeen zijn de kosten voor mediation lager dan die van een juridische procedure. Partijen delen in principe het honorarium van de mediator, tenzij hierover andere afspraken worden gemaakt. Mediation verloopt in het algemeen sneller dan een procedure bij de rechter en ondersteuning van een juridisch adviseur of advocaat is lang niet altijd nodig. Hierdoor kunnen kosten zoals griffiegeld en kosten van rechtsbijstand worden bespaard. Iedere mediator hanteert zijn eigen uurtarief. Tijdens het eerste gesprek maken partijen hierover met de mediator afspraken.

Als uw cliënt kiest voor de gang naar de rechter krijgt hij, naast de kosten voor een advocaat, te maken met andere kosten. Bijvoorbeeld die van een procedure voor de rechter (griffierechten), een gerechtsdeurwaarder (indien hij die inschakelt) en van getuigen en deskundigen (als hij die inschakelt).

Subsidie van de overheid Partijen die niet in staat zijn om de kosten voor mediation geheel zelf te betalen, kunnen in aanmerking komen voor een tegemoetkoming in de kosten. In dat geval vergoedt de overheid het grootste deel van de kosten. Of partijen in aanmerking komen voor een tegemoetkoming hangt af van het inkomen van hem/haarzelf en die van zijn/haar partner én van het vermogen dat beiden gezamenlijk bezitten (de draagkracht). De minder draagkrachtige betaalt een eigen bijdrage. Deze is lager dan de bijdrage die verschuldigd is voor een gesubsidieerde advocaat.

Op de internetsite van de Raad voor Rechtsbijstand, www.rvr.org, is informatie te vinden over de procedure voor het aanvragen van gesubsidieerde mediation. De inkomensgrenzen en de hoogte van de eigen bijdrage zijn te vinden in het informatieblad 'Inkomensgrenzen en eigen bijdragen gesubsidieerde rechtsbijstand en mediation'. Het informatieblad is te bestellen bij Postbus 51 of in te zien op www.justitie.nl (onder Publicaties / brochures en factsheets).

Wat als partijen tijdens de mediation niet tot overeenstemming komen? Als partijen er gezamenlijk niet uitkomen, dan staat de weg naar de rechter nog altijd open. Minder draagkrachtigen kunnen alsnog in aanmerking komen voor gesubsidieerde rechtsbijstand. Bij de vaststelling van de hoogte

van de eigen bijdrage wordt rekening gehouden met de reeds betaalde eigen bijdrage voor de mediation. De totale kosten zijn niet hoger dan wanneer de minder draagkrachtige meteen een advocaat in de arm genomen zou hebben. De draagkrachtige zal de kosten voor de advocaat zelf moeten dragen. Ook al heeft de mediation niet tot overeenstemming geleid, dan is het goed mogelijk dat partijen er in de vervolgprocedure sneller uitkomen dan wanneer ze direct naar de rechter waren gegaan.

Hoe kunt u uw cliënten doorverwijzen naar een mediator?

Als één van de partijen een conflict heeft en de intentie heeft er zelf uit te willen komen, dan heeft die nog wel de medewerking nodig van de ander. Mensen denken vaak dat de wederpartij hiertoe niet bereid is, maar vaak valt dat wel mee. Het kan de moeite lonen dat partijen dit (laten) onderzoeken en niet afgaan op de eigen inschatting van wat de wederpartij hiervan zal denken. Als (een van) beide partijen minder draagkrachtig (is) zijn, kan het Juridisch Loket hierbij helpen. Zijn beide partijen draagkrachtig dan kan het Nederlands Mediation Instituut (NMI) mogelijk hulp bieden.

Meer informatie over deze en andere instanties staat in de publieksbrochure 'Probleem, conflict, juridische vraag: wat kunt u doen en waar kunt u terecht?'. Deze is te bestellen bij Postbus 51 of in te zien op www.justitie.nl (onder Publicaties / brochures en factsheets).

Praktijkvoorbeelden van mediation

Om een beter idee te krijgen van de manier waarop mediation werkt, volgt hierna een aantal voorbeelden uit de praktijk.

Voorbeeld: Conflict over werk en arbeidsongeschiktheidsuitkering

De feiten Meneer Jansen heeft vanaf zijn geboorte een handicap en daardoor een arbeidsongeschiktheids uitkering. Hij doet al lang vrijwilligerswerk en denkt dat hij goede kansen op betaald werk zou maken als de uitkeringsinstantie hem meer zou helpen. Die betaalt een aantal cursussen voor hem. Daarna begint meneer Jansen een paar keren aan een betaalde baan, maar hij wordt steeds ontslagen. Hij vraagt weer een vergoeding voor een cursus aan, maar de uitkeringsinstantie weigert te betalen omdat hij niet gewoon zal kunnen

werken. Meneer Jansen vraagt daarom een herkeuring voor zijn uitkering aan. Hij wordt tot zijn ongenoegen weer volledig arbeidsongeschikt bevonden. Zijn boosheid hierover reageert hij regelmatig telefonisch af op de medewerkers van de uitkeringsinstantie. Hij dient een nieuw verzoek tot bemiddeling naar betaald werk in, wat wordt afgewezen op grond van zijn arbeidsongeschiktheid. Meneer Jansen wil hiertegen in beroep gaan en vraagt rechtsbijstand.

De oplossing Meneer Jansen en de uitkeringsinstantie worden gewezen op de mogelijkheid van mediation. Daarin komt naar voren dat de medewerkers van de uitkeringsinstantie zich door het optreden van meneer Jansen persoonlijk bedreigd voelen. Meneer Jansen biedt zijn excuses aan. Hij geeft aan wat hij als ondersteuning van de uitkeringsinstantie graag zou willen, terwijl de uitkeringsinstantie verduidelijkt wat zij voor hem kan doen. Dankzij de hulp van de mediator maken de heer Jansen en de uitkeringsinstantie afspraken over de hulp die hij van de uitkeringsinstantie kan krijgen en op wat voor soort werk hij zich zal richten. Omdat een vaste baan voor hem niet mogelijk lijkt, wordt er gekeken naar andere mogelijkheden. Bij de laatste bijeenkomst met de mediator blijkt dat de heer Jansen met hulp van de uitkeringsinstantie erin is geslaagd werk te verkrijgen op uitzendbasis.

De voordelen Door de gesprekken met de mediator is bij de heer Jansen meer begrip ontstaan voor de mogelijkheden en onmogelijkheden van de uitkeringsinstantie. Ook heeft hij een duidelijker zicht gekregen op zijn eigen positie en kansen op betaald werk. De uitkeringsinstantie heeft kunnen aangeven welk effect het optreden van de heer Jansen heeft. Daardoor is de weg weer vrij gemaakt voor inhoudelijk overleg. En dat heeft al snel geleid tot een oplossing waarin beide partijen zich kunnen vinden.

Voorbeeld: Ruzie over de erfenis

De feiten Twee broers en drie zussen hebben een verschil van mening over de verdeling van de erfenis van hun vader. De jongste broer is het niet eens met de verdeling die door de oudste broer als executeur testamentair wordt voorgesteld. Hij heeft de indruk dat er geld buiten de verdeling gehouden wordt of onderling door zijn broers en zussen wordt verdeeld. De zussen hebben tegen de voorgestelde verdeling geen bezwaar, maar vinden de ruzie tussen de broers naar. Zij worden in de ruzie betrokken door de suggestie dat zij

meedelen in het verdwenen geld. De jongste broer wil de verdeling aanvechten via een advocaat.

De oplossing De jongste broer wordt gewezen op de mogelijkheid van mediation. De oudste broer gaat hiermee akkoord, maar stelt wel dat hij bij een verandering in de verdeling ook met de zussen moet overleggen. Al bij de eerste bijeenkomst met de mediator brengt de jongste naar voren dat hij zich rondom het overlijden van zijn vader onheus behandeld voelt. Er is weinig met hem overlegd en hij ontving onvoldoende informatie over de financiële situatie. Verder vindt hij dat hij recht heeft op vaders gouden horloge, omdat hij naar zijn vader vernoemd is. De oudste zoon erkent dat er door omstandigheden te weinig overleg is geweest en geeft zijn broer inzage in alle financiële stukken. Daaruit blijkt dat het vermogen van vader bij zijn overlijden veel kleiner was dan de jongste vermoedde. De oudste wil ook graag het horloge, omdat hij wel een zoon heeft en de jongste niet. Hij vindt het belangrijk dat het antieke horloge in de mannelijke lijn van de familie blijft. De jongste zoon zegt toe dat hij het horloge later zal geven aan de zoon van de oudste. Daar gaat deze mee akkoord. Ze spreken af een familiebijeenkomst te beleggen waarbij ook de zussen aanwezig zijn om het oud zeer de wereld uit te helpen.

De voordelen De mediation heeft hier bijgedragen aan het herstel van de communicatie, zodat een praktische gezamenlijke oplossing is gevonden, waarbij de belangen van ieder wordt gediend. De herstelde communicatie is vooral ook van belang voor de sfeer in de familie. De ruzie in de familie is opgelost en de broers en zussen kunnen weer normaal met elkaar omgaan.

Voorbeeld: Arbeidsconflict

De feiten Een bedrijf heeft een arbeidsconflict met een van haar medewerkers. De taak van de medewerkster is gewijzigd en dit leidt tot gevoelens van miskenning en onderwaardering. Het conflict laat hoog op en ook andere werknemers gaan partij kiezen. De werkneemster krijgt last van verschillende medische klachten en meldt zich ziek.

De oplossing De bedrijfsarts wijst beide partijen op de mogelijkheid van mediation. Hierin wordt in een goede sfeer gesproken over de reden van de taakwijziging en ook worden de gevolgen voor de betrokkene duidelijk. De

open communicatie schept ruimte voor oplossingen in wederzijds belang. De werknemster geeft aan uit te willen zien naar een andere werkkring, terwijl de werkgever toezegt haar daarin te zullen ondersteunen en haar een positieve aanbeveling mee te zullen geven. Ze maken afspraken over de werkzaamheden die de werknemster zal verrichten, zolang zij nog bij de werkgever in dienst is. Kort daarna krijgt zij via de werkgever een andere baan aangeboden, die beter bij haar wensen past.

De voordelen De meerwaarde van deze mediation ligt vooral in het voorkomen van mogelijke schadelijke gevolgen van dit conflict. Verdere escalatie kan leiden tot arbeidsongeschiktheid van de medewerkster. Daarnaast heeft de mediation geleid tot een voor beide partijen acceptabele beëindiging van de arbeidsovereenkomst.

Voorbeeld: Problemen over woningaanpassing

De feiten Mevrouw van Dijk woont in een huurwoning, met haar twee nog jonge kinderen. Zij is slecht ter been en maakt gebruik van een rolstoel. Zij vraagt bij de gemeente een traplift aan. De gemeente weigert de aanleg ervan te betalen. Beleid is dat zij naar een al aangepast huis moet verhuizen. Bovendien zou de trap te smal zijn voor een traplift. Mevrouw van Dijk wil niet naar een andere woning, omdat zij veel steun krijgt van de burens. Ze vindt dat de kinderen niet uit de buurt weggehaald moeten worden. Mevrouw van Dijk wordt door het Juridisch Loket gewezen op de mogelijkheid van mediation.

De oplossing Tijdens de eerste bijeenkomst met de mediator komt naar voren dat mevrouw van Dijk kort geleden gescheiden is. Daardoor hebben de kinderen grote problemen. De burens steunen haar in de opvang van de kinderen en helpen met allerlei praktische zaken. Het is voor haar belangrijk in de buurt te blijven wonen. Ook blijkt dat er een fabrikant is die smallere trapliften kan leveren, die wel in de woning geplaatst kunnen worden. Onderzoek van de gemeente wijst uit dat er in de buurt waar mevrouw woont geen aangepaste woning beschikbaar is. Een plan voor aanpassing van de woning wordt opgesteld. Na een positief advies van de gehandicaptenraad stelt de gemeente subsidie voor de woningaanpassing beschikbaar, ook vanwege de sociale noodzaak om in de buurt te blijven wonen.

De voordelen Tijdens de mediation heeft mevrouw aan de gemeente duidelijk kunnen maken waarom het voor haar noodzakelijk is in haar buurt te blijven wonen. De gemeente heeft bij haar besluit kunnen overwegen dat bij verhuizing naar een andere buurt ook op een andere manier voorzien moet worden in hulp voor mevrouw, wat voor de gemeente extra kosten met zich mee zou brengen.

Voorbeeld: Burenruzie

De feiten Twee burens hebben een conflict over geluidsoverlast. Het volume van de muziek en van de televisie zorgt voor een oplopende ruzie. De verstandhouding tussen de burens raakt daardoor verstoord. Ook de kinderen gaan zich ermee bemoeien, waardoor er over en weer pesterijen plaatsvinden. Een vervelend conflict dat kan leiden tot een noodgedwongen verhuizing. Uiteindelijk stapte een van de burens naar een rechtshulpverlener om via een procedure een verbod van geluidsoverlast op bepaalde uren af te dwingen. Het is echter duidelijk dat met zo'n verbod de problemen tussen deze burens niet uit de wereld zijn geholpen.

De oplossing De jurist attendeert op het bestaan van mediation. Na enkele bijeenkomsten bereiken beide partijen bij de mediator een aanvaardbare oplossing. Het probleem van de muziek wordt praktisch aangepakt: ze spreken af dat na tien uur 's avonds de muziek zacht staat. Bij de toch al geplande nieuwe inrichting van de kamer wordt bekeken of deze verdere overlast tegen kan gaan. De kinderen worden door hun ouders aangesproken een eind te maken aan de onderlinge pesterijen. Door dit alles verbetert de verstandhouding tussen de partijen aanzienlijk.

De voordelen De mediation heeft er in dit geval toe geleid dat beide partijen in hun huis kunnen blijven wonen. Bovendien kunnen zij weer normaal met elkaar omgaan. Het vertrouwen is hersteld, waardoor de burens bij eventuele toekomstige conflicten zelf tot een oplossing kunnen komen.

Voorbeeld: Echtscheiding

De feiten Een echtpaar besluit na een huwelijk van vier jaar uit elkaar te gaan. Zij zijn nog jong en hebben geen kinderen. De vrouw staat aan het begin van haar carrière als operazangeres. Het ziet er naar uit dat dit een succes gaat worden. Naar verwachting wordt zij beroemd en rijk. De man heeft gedurende

de drie jaar van het huwelijk alles opzij gezet voor haar carrière. Hij regelt haar contacten en reist met haar mee op toernee. Hij heeft geen werk. De man wil graag alimentatie. Hij vindt dat bij de hoogte van het bedrag ook rekening moet worden gehouden met haar toekomstige inkomsten. Dit gaat de vrouw te ver. Haar partner is nog jong en heeft nog alle kansen om een eigen carrière op te bouwen. Deze kwestie nemen beiden partners hoog op.

De oplossing De vrouw erkent de grote bijdrage die de man aan de start van haar zangcarrière heeft bijgedragen. Zij wil de goede verstandhouding bewaren. Zij stelt voor om een scheidingsbemiddelaar in te schakelen. De man werkt daar graag aan mee. Al na één bijeenkomst komen zij zelf op een verrassende oplossing. Zij spreken af dat de man nog gedurende drie jaar de vrouw zal begeleiden als producer en haar administratieve zaken zal regelen. De man ontvangt hiervoor een forse financiële vergoeding. Hij komt niet bij haar in loondienst.

De enige zorg die ze nog hebben is hoe dit verder moet als de verstandhouding tussen beiden zou verslechteren. Zij besluiten dat de financiële regeling dan in ieder geval doorloopt. Beide zien dit als een prikkel om er voor te zorgen dat deze afspraak echt gaat werken.

De voordelen De scheidingsbemiddeling heeft er toe geleid dat beide partijen hun goede samenwerking kunnen voortzetten. De man kan op deze manier de contacten die hij inmiddels had opgebouwd aanhouden en zelfs uitbreiden. Dit vergroot zijn kansen op de arbeidsmarkt. De vrouw kan zich volledig storten op haar zangcarrière zonder zich direct zorgen te maken over de zakelijke kant.

Meer informatie en brochures

Voor algemene informatie en voor het aanvragen van brochures, kunt u contact opnemen met de telefonische informatielijn van de gezamenlijke ministeries:

Postbus 51 Infolijn

Telefoon 0800 - 8051 (gratis)

Openingstijden: maandag t/m vrijdag van 9.00 uur - 21.00 uur

internetsite: www.postbus51.nl

E-mail: vragen@postbus51.nl

Bij de Postbus 51 Infolijn zijn de volgende brochures te bestellen:

- Probleem, conflict, juridische vraag: wat kunt u doen en waar kunt u terecht?
 - Griffierecht
 - Inkomensgrenzen en eigen bijdragen gesubsidieerde rechtsbijstand en mediation
- Ook kunt u deze titels inzien op www.justitie.nl (onder Publicaties / brochures en factsheets).

De volgende brochures zijn te verkrijgen bij het Juridisch Loket (adres zie verderop):

- Het Juridisch Loket: wegwijzer in recht
- Mediation via het Juridisch Loket

Adressen en internetsites

Op de internetsite van het Ministerie van Justitie, www.justitie.nl (onder Thema's), kunt u meer informatie vinden over conflictoplossing.

Het Juridisch Loket
telefoon 0900 - 8020 (€ 0,10 per minuut)
www.hetjl.nl

Wilt u weten of er een vestiging bij u in de buurt is, neem dan telefonisch contact op of kijk op de internetsite.

Vestigingen van het Juridisch Loket in:

A Alkmaar, Almelo, Amersfoort, Amsterdam, Arnhem, Assen **B** Breda
D Den Bosch, Den Haag, Dordrecht **E** Eindhoven, Emmen, Enschede
G Groningen **H** Haarlem, Heerlen **L** Leeuwarden, Leiden, Lelystad
M Maastricht, Middelburg **N** Nijmegen **R** Roermond, Rotterdam **T** Tilburg
U Utrecht **Z** Zaandam, Zutphen, Zwolle.

De Raad voor Rechtsbijstand

Informatie over en van de Raad voor Rechtsbijstand vindt u op [ww.rvr.org](http://www.rvr.org)

Nederlands Mediation Instituut (NMI)
Beurs World Trade Center
Postbus 30137
3001 DC Rotterdam
telefoon 010 - 405 6989
www.nmi-mediation.nl

Aan de inhoud van deze brochure kunnen geen rechten worden ontleend.

Justitie garandeert met rechtsbijstand de toegang tot het recht. Iemand die geen advocaat kan betalen, kan gesubsidieerde rechtsbijstand ontvangen. Daarnaast helpt Justitie slachtoffers met schadevergoeding en met opvang en zorg als dat nodig is.

Justitie maakt recht toegankelijk

Uitgave Ministerie van Justitie, januari 2006

code 5862 | **oplage** 25.000